

УДК 657.631.115

ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ АПВ

І.О. Крюкова, Т.М. Гнат'єва

Одеський державний аграрний університет, м. Одеса

Анотація. Досліджено стан внутрішнього контролю в сільськогосподарських підприємствах за різними організаційно-правовими формами та проаналізовано рівень дотримання законодавчих актів. Оцінено вплив контролю в системі управління підприємствами агропромислового виробництва. Закріплено функції внутрішнього контролю за відповідними рівнями суб'єктів господарювання. Виявлено фактори, що впливають на ефективність діяльності суб'єктів внутрішньогосподарського контролю. Доведено необхідність проведення різних заходів удосконалення внутрішнього контролю, що підтверджує анкетування підприємств, половина яких дійсно визнає потребу в запровадженні на підприємствах служб внутрішнього контролю чи внутрішнього аудиту, та в розробці і застосуванні нормативного забезпечення їх діяльності.

Ключові слова: внутрішньогосподарський контроль, функції суб'єктів контролю, ревізійна комісія, сільськогосподарські підприємства, служба контролю.

Вступ. В сучасних умовах значно ослаблено функції державного фінансового контролю за діяльністю сільськогосподарських підприємств, які обмежуються контролем за сплатою податків, використанням бюджетних коштів, що виділяються державою сільськогосподарським товаровиробникам, та контролем діяльності підприємств за завданнями правоохоронних органів. Триває тенденція до зниження ролі внутрішнього контролю як важливого чинника впливу на прийняття ефективних управлінських рішень у галузі.

Актуальним і проблематичним для підприємств агропромислового виробництва є впровадження ефективного внутрішньогосподарського контролю. Якщо в товариствах з обмеженою відповідальністю, акціонерних товариствах та сільськогосподарських виробничих кооперативах законодавством передбачено створення ревізійних комісій, які здійснюють внутрішньогосподарський контроль за господарською діяльністю цих підприємств, то в інших видах аграрних підприємств вони не передбачені. Тому пошук нових форм і методів контролю для сільськогосподарських підприємств

є назрілим і надзвичайно актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень. Контроль у дослідженнях провідних науковців розглядається як багатозначне поняття: принцип управління; стадія процесу управління; функція управління.

Аналізуючи наукову літературу можна стверджувати, що питання функціонування внутрішньогосподарського контролю досить актуальне. Зокрема цій проблемі присвячені праці Ф.Ф. Бутинця, Н.Г. Виговської, Л.В. Дікань, Є.В. Калюги, О.А. Подолянчук, В.С. Рудницького, Р.А. Сагайдак, В.О. Шевчука та інших. Однак деякі питання його функціонування у сільськогосподарських підприємствах є невирішеними, зокрема не встановлено стандартів контролю як найважливішого засобу оцінювання результатів виконання завдань і доручень, не розроблено форми, методи та функцій органів внутрішньогосподарського контролю, які б відповідали вимогам чинного господарського механізму, тобто не невизначена система контролю.

Існуючі різні підходи до організації контролю діяльності орієнтовані, насамперед, на зовнішніх користувачів. Таким чином, не приділяється належна увага контролю внутрішніх процесів діяльності сільськогосподарських підприємств з метою управління.

Метою дослідження є відображення стану організації внутрішнього контролю на сільськогосподарських підприємствах Одеської області, дослідження можливих функцій суб'єктів внутрішньогосподарського контролю в системі управління агропромислового виробництва.

Результати досліджень. Від якості внутрішнього контролю залежать результати господарської діяльності і фінансовий стан підприємства. В аграрному секторі проблема організації і підвищення ефективності функціонування системи внутрішнього контролю стоїть особливо гостро.

Внутрішньогосподарський контроль забезпечує виявлення відхилень виробництва від правового та іншого нормативного регулювання, нормування, бюджетування та прийняття на цій основі відповідних управлінських рішень. Відповідно, внутрішньогосподарський контроль займає важливе місце в системі обліку та є незамінним засобом її ефективного функціонування на всіх рівнях господарського управління.

Як зазначає Р.А. Сагайдак, перебудова господарського механізму потребує вдосконалення всієї системи контролю (в тому числі внутрішньогосподарського), яка має відповідати сучасним умовам господарювання. Це стосується насамперед нормативно-правового забезпечення внутрішньогосподарського контролю сільськогосподарських підприємствах [1].

Проаналізувавши позиції вчених-економістів, вважаємо, що

функціональними обов'язками власника (учасника) чи працівника підприємства є здійснення контрольної діяльності, а саме: контроль за раціональним використанням ресурсів, за виробничим процесом і формуванням їх результатів або здійснення контрольних дій лише на основі відповідних прав (ревізійна комісія, внутрішній аудит тощо). Відповідно до участі суб'єктів у загальній діяльності й у внутрішньогосподарському контролі в підприємстві пропонуємо закріпити функції внутрішньогосподарського контролю за відповідними рівнями суб'єктів (рис. 1).

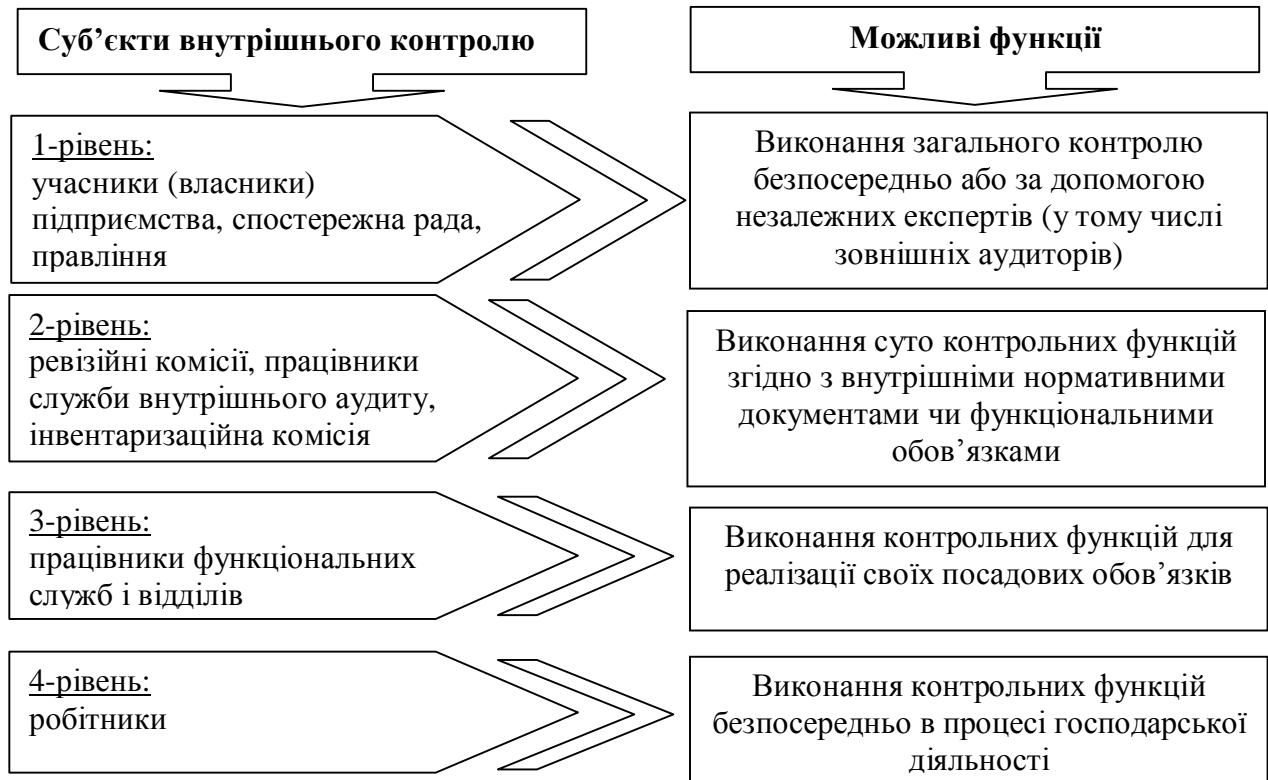

Рис. 1 Функції суб'єктів внутрішньогосподарського контролю в сільськогосподарському підприємстві за ієрархією

Встановлено, що реформування сільськогосподарських підприємств, а також перехід їх на нові форми власності створили об'єктивні передумови для перегляду форм, методів та функцій органів внутрішньогосподарського контролю, які б відповідали вимогам чинного господарського механізму.

Існують різні підходи до організації системи внутрішнього контролю. На одних підприємствах власник налагоджує процес свідомо, на інших – така система взагалі відсутня. Їх сутність, на думку О.А. Подолянчука, характеризується як сукупність взаємопов'язаних елементів, що спрямовуються на досягнення запланованих цілей [2, с. 110]. Внутрішньогосподарський контроль, як система, проявляється через такі риси: комплексність, функціональність і систематичність, при цьому кожне підприємство матиме свою організаційну структуру незалежно від специфіки та мети його діяльності

[2, с. 112].

Дослідження діючої системи внутрішньогосподарського контролю сільськогосподарських підприємств свідчить про те, що основним її недоліком на сучасному етапі є наступний характер контролю. Тобто такий контроль здійснюється після завершення господарських операцій, проводиться в основному інвентаризаційною комісією, має за мету визначити відхилення фактичних показників від запланованих параметрів. З цього приводу варто зазначити, що ефективність діяльності суб'єктів внутрішньогосподарського контролю залежить від таких факторів: розробка форм і системи внутрішньогосподарського контролю самим підприємством; можливість формальності контролю та наступний характер; недостатня кваліфікація кадрів служб контролю; помилкове розуміння культури виробничих відносин; нечітко розподілені та визначені контрольні функції суб'єктів здійснення контролю; низька мотивація праці ревізорських працівників; відсутність планомірного, комплексного та систематичного характеру [3, с. 357].

Приходченко Л. зазначає, що досягнення дієвості внутрішньогосподарського контролю на сільськогосподарських підприємствах є можливим при встановленні стандартів контролю (загальних вимог до очікуваних результатів, термінів, регламентів, видів, форм, засобів і методики проведення, форм і термінів звітності тощо) як найважливішого засобу оцінювання результатів виконання завдань і доручень, запровадження електронної системи контролю з використанням сучасних інформаційних технологій з метою зведення до можливого мінімуму операцій з паперами та скорочення часу і обміну звітною інформацією. Але найголовнішим є наявність реальної відповідальності посадових осіб не тільки за належне виконання завдань і доручень, але й, в першу чергу, за подання невірних даних, приховування дійсного стану справ з їх виконанням [4, с. 146].

З метою дослідження стану внутрішнього контролю на підприємствах агропромислового виробництва було проведено експрес-анкетування серед підприємств сільськогосподарських районів Одеської області: Ананьївського, Березівського, Кодимського, Любашівського, Миколаївського, Саратського, Ширяївського. Вибірка складала 60 підприємств за різними організаційно-правовими формами (табл. 1).

Дослідження стану внутрішнього контролю в аграрному секторі Одеської області в 2014 році показало, що в більшості сільськогосподарських підприємств єдиним органом внутрішнього контролю є ревізійна комісія.

В той же час окремі підприємства (28 % до загальної кількості досліджених підприємств) не мають навіть ревізійної комісії, створення якої є обов'язковим згідно законодавства, з них 1,5 % підприємств є державними, 16,5

% – приватними підприємствами, 10 % – товариствами з обмеженою відповідальністю.

Таблиця 1

Структура сільськогосподарських підприємств Одеської області за організаційно-правовою формою господарювання

Організаційно-правові форми	Частка в загальній кількості сільськогосподарських підприємств, %
Товариства з обмеженою відповідальністю	65
Приватні підприємства	27
Акціонерні товариства	5
Державні підприємства	3

В 72 % підприємствах створено ревізійні комісії, проте з різною періодичністю проведення засідань (рис. 2).

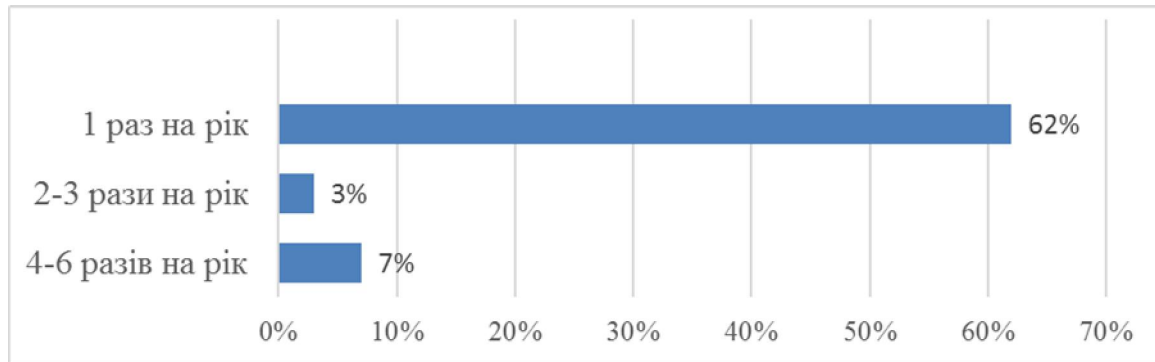

Рис. 2 Періодичність проведення засідань ревізійних комісій

Періодичність засідань один раз на рік вказує на те, що ревізійні комісії, скоріш за все, створені формально і не виконують необхідних функцій. З більшою періодичністю відбуваються засідання в акціонерних товариствах та товариствах з обмеженою відповідальністю.

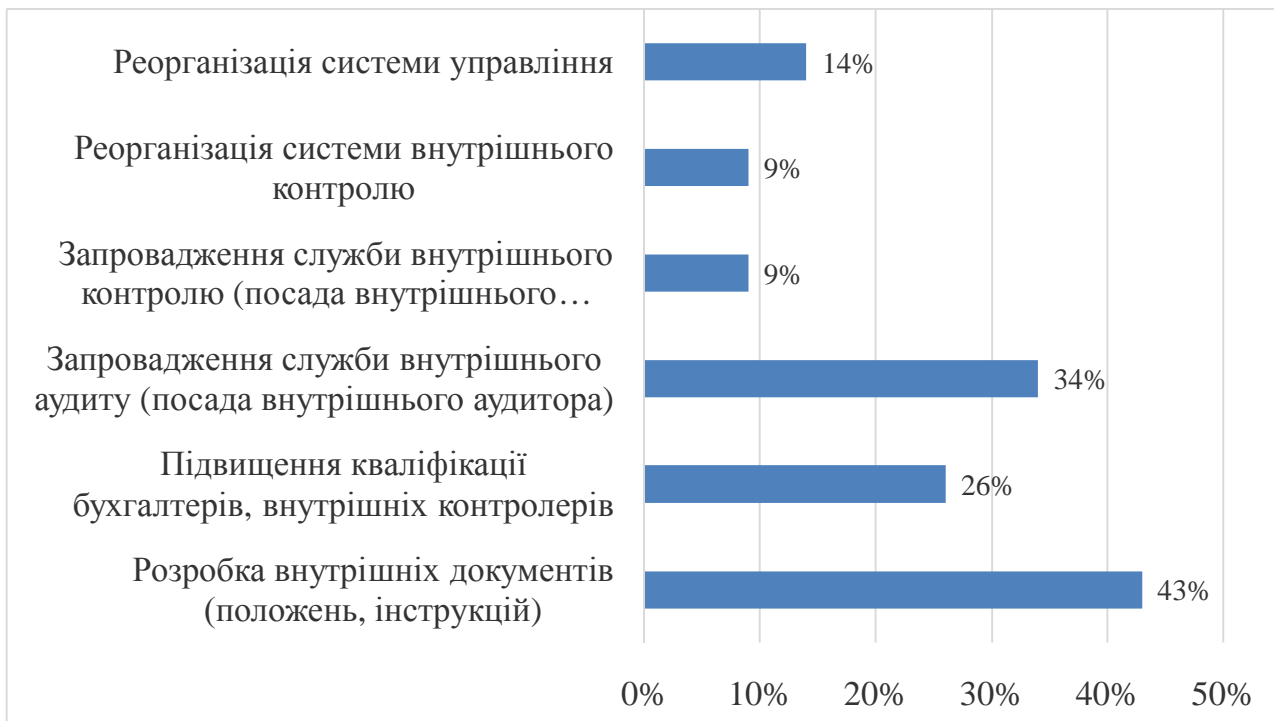
Позитивним є той факт, що на великих підприємствах (20 %) крім ревізійної комісії функціонує ще служба внутрішнього контролю або штатний контролер. При цьому в половині зазначених підприємств діяльність служби внутрішнього контролю (штатного контролера) регулюється внутрішніми нормативними документами (положеннями, інструкціями), 50% підприємств таких документів не має, що, відповідно, відбивається на результатах їх роботи.

Дослідження показали, що із загальної кількості підприємств приватної форми власності за останні три роки на 81 % підприємств незалежна аудиторська перевірка не проводилась, на 9 % – проводилась щорічно, на 10 % – проводиться рідше. Тобто, не маючи власної, належним чином організованої системи внутрішнього контролю, тільки 9 % підприємств щорічно звертаються за допомогою до аудиторів. Якщо врахувати з їх кількості акціонерних товариств, для яких аудит є обов'язковим, то таких підприємств залишиться лише 4 %. Аналіз показав, що 18 % підприємств, які не мають навіть ревізійної

комісії, за останні три роки жодного разу не користувались аудиторськими послугами. Це окремі середні та малі товариства з обмеженою відповідальністю та приватні підприємства.

Потреба в здійсненні заходів з покращення функціонування системи внутрішнього контролю на підприємстві підтверджується у 58 % підприємств, в 42 % заперечується необхідність таких заходів, з яких 10 % – це приватні підприємства, які не мають ні ревізійної комісії, ні служби внутрішнього контролю, і не користуються послугами аудиту, решта – це приватні підприємства з формально діючою ревізійною комісією.

Як показало проведене дослідження, сільськогосподарські підприємства, які не заперечують у проведенні заходів удосконалення внутрішнього контролю, вибрали відповідні варіанти наведені на рисунку 3.

Примітка: Сума відповідей перевищує 100 %, оскільки суб'єкти могли вибирати декілька варіантів.

Рис. 3 Заходи з поліпшення функціонування системи внутрішнього контролю вибрані сільськогосподарськими підприємствами

Узагальнюючи показники, можна сказати, що в аграрному секторі Одеської області тільки близько 10 % підприємств мають належний стан організації внутрішнього контролю. Стан внутрішнього контролю 10-20 % підприємств є незадовільним. В 70-80 % сільськогосподарських підприємств внутрішній контроль, на нашу думку, організовано на задовільному рівні. Добре організовано систему внутрішнього контролю, в основному, в акціонерних і великих (з кількістю робітників більше 251 особи) товариствах з обмеженою відповідальністю, незадовільно – в малих приватних підприємствах

(до 50 осіб). При цьому, майже половина керівників і фахівців дійсно визнає потребу в запровадженні на підприємствах служб внутрішнього контролю чи внутрішнього аудиту, та в розробці і застосуванні нормативного забезпечення їх діяльності. Чверть фахівців наголошують на актуальності проведення заходів з підвищення кваліфікації.

На основі аналізу сучасного стану організації і методики внутрішньогосподарського контролю можемо обґрунтувати основи його функціонування в аграрних підприємствах з різними формами власності. Система внутрішньогосподарського контролю являє собою сукупність органів контролю, які виконують контрольні процедури в інтересах тих чи інших користувачів економічної інформації за відповідними об'єктами контролю.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи усе наведене вище зазначимо, що в сучасних умовах господарювання внутрішньогосподарський контроль сільськогосподарських підприємств є важливою функцією управління, яка забезпечує виявлення відхилень від заданих параметрів і попередження помилок та ризиків, а також підвищення ефективності господарської роботи й системи управління суб'єкта господарювання.

Застосування внутрішньогосподарського контролю дасть власникові можливість вчасно прийняти управлінські рішення, здійснити аналіз і пошук шляхів удосконалення виробництва, що забезпечить ефективне функціонування підприємств у майбутньому.

Набули подальшого розвитку питання необхідності перегляду концепції внутрішньогосподарського контролю аграрних підприємств на рівні системи управління підприємства, на рівні інформаційного забезпечення власників.

Література

1. Сагайдак Р.А. Внутрішній контроль в управлінні сільськогосподарськими підприємствами / Р.А. Сагайдак. – Дисертація на здобуття наук. ступеня к.е.н. – К., 2008. – 242.

2. Подолянчук О.А. Внутрішньогосподарський контроль у діяльності сільськогосподарських підприємств / О.А. Подолянчук. // Економіка АПК. – 2010. - №10. – С.109-112.

3. Калюга Є.В. Внутрішній контроль: сучасний стан та шляхи удосконалення / Є.В. Калюга. – Економічний аналіз. Збірник наук. Праць кафедри економічного аналізу. Вип. 6. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – С. 357.

4. Приходченко Л. Забезпечення ефективності державного управління: стандартизація внутрішнього контролю та аудиту / Л. Приходченко // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць ОРІДУ.– Вип. 4 (32) – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2007. – С. 145–152.

АННОТАЦІЯ

Крюкова І.А., Гнат'єва Т.М. Внутренній контроль в системі управління підприємствами АПП

Исследовано состояние внутреннего контроля в сельскохозяйственных предприятиях по разным организационно-правовым формам и проанализирован уровень соблюдения законодательных актов. Оценено влияние контроля в системе управления предприятиями агропромышленного производства. Закреплены функции внутреннего контроля за соответствующими уровнями субъектов хозяйствования. Выявлены факторы, влияющие на эффективность деятельности субъектов внутреннего контроля. Доказана необходимость проведения различных мероприятий по совершенствованию внутреннего контроля, подтверждает анкетирование предприятий, половина которых действительно признает потребность во внедрении на предприятиях служб внутреннего контроля или внутреннего аудита, и в разработке и применении нормативного обеспечения их деятельности.

Ключевые слова: *внутрихозяйственный контроль, функции субъектов контроля, ревизионная комиссия, сельскохозяйственные предприятия, служба контроля.*

SUMMARY

Kryukova I.O., Hnatyeva T.N. Internal control in the management of agroindustrial production companies

The state of internal control in the farms of different legal forms was explored and the level of compliance with legislation was analyzed. Impact of control in the management of agricultural production company was assessed. The internal control function was consolidated on appropriate level of the entity. Factors that influence the effectiveness of the entity activity of internal business control were revealed. The necessity of various activities for internal control improvements was proved that is confirmed by the companies survey, half of which actually recognizes the need for implementation of internal control or internal audit at the enterprises, and the development and application of regulatory support in their activities.

Keywords: *internal business control, function control subjects, audit committee, agricultural enterprises, service control.*